

دغدغه های ایرانیان دوره قاجار برای پرداختن به ریاضیات

فرید قاسملو*

بنیاد دائره المعارف اسلامی

چکیده

دوره قاجار تاریخ ایران دوره ای است که تاریخ ایران به دوران معاصر خود می رسد و پرداختن به تاریخ ریاضیات معاصر ایران نیز به چند دلیل باید از این دوران آغاز شود. از دیگر سو، بررسی داده های مربوط به تاریخ ریاضیات دوره قاجار نشان می دهند تمامی شئون مربوط به معاصر شدن ریاضیات ایران نیز در همین دوران رخ می دهد. از جمله، نخستین ترجمه ها، نخستین چاپ ها و البته نخستین انتشار مقاله های بین المللی ریاضی دانان ایرانی، جملگی در این دوره از تاریخ ایران رخ می دهند. بر همین اساس، مولف این سطور مصر است که اثبات نماید علی رغم داوری های اولیه و شتابزده درباره شئون جامعه ایرانی دوره قاجار؛ این بخش از تاریخ کشورمان، دستکم در حوزه دانش ریاضی حرف هایی جالب، مهم و حتی شگفت آور زده شده است که هر مورخ ریاضی را ناچار به پرداختن به آنها است.

واژه های کلیدی: ریاضیات؛ تاریخ ریاضیات در ایران؛ تاریخ ریاضیات در ایران معاصر؛ (حداقل ۳ و حداکثر ۵ واژه)

Mathematics Subject Classification [2010]: 01A55, 01A90

۱ مقدمه

دوران حکومت سلسله قاجار بر ایران (سالهای ۱۳۴۴-۱۲۱۰ قمری) همزمان با دوران اوج شکوفایی صنعتی شدن اروپا و دوران گذر جامعه ایرانی از بخش میانه تریخ خود و رسیدن به دوران تاریخ معاصرش است. این همزمانی تاریخی باعث شده است تا اولاً بررسی تاریخ ایران دوران قاجار در زمره بخش تاریخ معاصر ایران قرار گیرد و از دیگر سو، صنعتی شدن اروپا ایرانیا ربا رویه دیگری از زندگی روبرو سازد. مهمترین این رویه ها، در جنگ های ایران و روس متجلی می گردد که به نظر می رسد نقطه عطف سیاسیون ایران مبنی بر درک ضرورت تغییر در ساختار حکومت در ایران باشد. بر اساس آنچه طرح شد، طبیعی خواهد بود اگر اساس ر ابرانی قرار دهیم از آنجایی که تاریخ ایران دوره قاجار تاریخ معاصر ایران است، بررسی تاریخ ریاضیات دوره قاجار نیز تاریخ ریاضیات معاصر ایران باشد. با همین مقدمه، قادر خواهیم بود تصویری از ظرف تاریخی مربوط به بحث درباره تاریخ ریاضیات در ایران معاصر به دست دهیم. زیربنای پرداختن به تاریخ ریاضیات در ایران دوره قاجار، پیش از هر چیز تبیین ضرورت بحث تاریخی و جامعه شناختی درباره ایران است. به عبارت دیگر، تبیین این موضوع که در این دوران از تاریخ ایران، آنچه بیش از هرچیز به مدد تاریخ نگاری ریاضی خواهد آمد ارائه درک درستی از موقعیت تاریخی ایران در این برهه و رسیدن به سطحی از زیرساخت های اجتماعی - تاریخی برای مطالعات عمیق در حوزه تاریخ ریاضیات در ایران است. برای رسیدن به این درک عمیق نیز، از جمله مباحث کاملاً نظری زیرباید مورد توجه قرار گیرند: الف. نظریه مدرن سازی در ایران. ب. چگونگی انجام اصلاحات برای رسیدن به این مدرن سازی. ج. نقش آموزش برای اجرای ساختار اصلاحی در کشور. د. فرایند ترجمه برای انتقال داده های جدید به کشور. با درک موارد فوق از جمله می توان به داوری درباره تفکر سیاسی زمامداران دوره قاجار ایران و در پرتوی آن، کوششهای اصلاحی آنان در کشور پرداخت.

* سخنران